

XURSHID DAVRON IJODIDA LIRIK QAHRAMON RUHIYATINI TALQIN QILISH USULI RANG-BARANGLIGI

Mamirova Umida Xoljigitovna,
Guliston davlat universiteti, 1-bosqich magistranti
Umidamamirova12@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20001578>

Annotatsiya. Badiiy adabiyotda psixologik-ruhiy tasvirning o'rni juda katta. Biror asarda psixologik-ruhiy tasvir tushunchasi orqali asar qahramonining ruhiy olami, o'y-fikrlari, dunyoqarashi, kayfiyatlari, hislari, orzu-umidlari tasvirlash san'ati mavjud. Ruhiy holatni ifodalash uchun peyzaj, portret, rangtasvirdan foydalanish badiiy maqsadni yana-da konkretlashtiradi. Ushbu maqolada Xurshid Davronning "Yolg'izlik" she'ri vositasida lirik qahramon ruhiyati bilan peyzaj, portret va rangtasvir uyg'unligi badiiy talqin qilinadi.

Kalit so'zlar: obraz, , peyzaj, portret, lirika, ruhiyat, rang, lirik qahramon,.

Аннотация. Важность психологической и духовной образности в литературном творчестве очень велика. В произведении, посредством концепции психологической и духовной образности, проявляется искусство изображения духовного мира героя произведения, его мыслей, мировоззрения, настроений, чувств, мечтаний и надежд. Использование пейзажа, портрета и живописи для выражения психического состояния дополнительно конкретизирует задуманный замысел. В данной статье гармония пейзажной, портретной и цветовой живописи с душевным миром лирического героя художественно интерпретируется на примере стихотворения «Одиночество» Хуришда Даврона.

Ключевые слова: изображение, пейзажный портрет, лирика, душевный мир, цвет, лирический герой.

Abstrakt. The place of psychological and spiritual image is very important in fiction. In a work, there is an art of depicting the mental world, thoughts, worldview, moods, feelings, and hopes of the hero of the work through the concept of psychological and spiritual image. The use of landscapes, portraits, and paintings to express the state of mind also concretizes the religious purpose. In this article, Khurshid Davran's poem "Loneliness" provides an artistic interpretation of the combination of landscape, portrait and painting with the spirit of the lyrical hero.

Key words: artistic, purpose, portrait, landscape, lyrics, spirit, consciousness.

Kirish. XX asr o'zbek adabiyotida o'zgarishlar, yutuq va kamchiliklar o'ziga xos uslublar, kashfiyotlar va yangiliklar ko'pdir. XX asrning boshlarida milliy uyg'onishva ma'rifatparvarlik g'oyalari nazmda ham keng o'rin tutgan bo'lsa, bosqichma-bosqich mavzu ko'lami o'zgarib "Sotsialistik realism metodi" ga asoslangan she'rlar, undan keying davrda an'anaviy she'rlar, so'ngra modern va postmodern uslubidagi she'rlar adabiyotimizdan o'rin egalladi. Turli uslubdagi she'rlar inson qalbida, ruhida va adabiyotimizda unday yo bunday o'rin egallagan. Har qanday ijod uslubi paydo bo'lsa ham, u she'r, albatta, inson hayoti va ruhiyatini kuylashi kerak. Barcha ijod davrlardan chin so'zni aytib, adabiyot aro shoir sifatida

shakllanib, insonshunoslik fani orqali insonlarga g'urur va erk tuyg'ularini uyg'otishda o'zining benazir hissasini qo'shgan Xurshid Davron bugun ham adabiyotimizda o'z o'rniga ega.

Tadqiqot obyekti va qo'llanilgan metodlar. Tadqiqot obyekti sifatida Xurshid Davronning "Yolg'izlik" she'ri olindi. Bu sherdagi lirik qahramon kechinmalari va ularning ruhiyatga ta'sirini ta'minlochi bir qancha badiiy vositalar tadqiq etildi. Tadqiqot mavzusini yoritishda tasniflash, tavsiflash va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Zamonaviy o'zbek adabiyotininag iste'dodli ijodkori Xurshid Davron she'rlari ruhiy baquvvat asarlardir. U o'zining ijodiga inson xohish-istaklari, orzu-umidlarini shunday rangin ruhda joylaydiki, ularda g'amginlik, nola, iztirob, baxt, saodat aks etib turadi. She'rlarida daf'atan sezilmaydigan, ko'ngilning tub-tubida ko'milib yotgan hissiyot va kechinmalar ifodalanadi. Shoir she'riyatidagi ramziy va majoziy timsollar XX asr o'zbek she'riyatidagi noyob topilmalardan desak bo'ladi. Xususan, shoirning "Yolg'izlik", she'rida yolg'izlikda, yolg'iz bo'lganida ham hayotning quvonchli, shijoatli damlari siz hamma narsadan mosuvo bo'layotgan insonning ahvolini she'rda aks ettirgan. "Qahramonlar ichki dunyosining o'zgarishida tashqi ta'sirning, ya'ni muhit va sharoitning ketma-ket bergan ayovsiz zarbalari asosiy o'rinni egallaydi" [1:9]. Quyidagi she'r orqali inson ruhiyatiga tashqi ta'sirlar yetkazgan psixologik tushkunliklarning ham guvohi bo'lamiz.

Kechalari iliq ko'rpada,
Yolg'izligi cholni erkalar.
Yolg'izligi qishda, ko'klamda,
Tuvakdagi guldek ko'karar.[5:11]

Kecha, iliq, ko'rpa, yolg'izlik, chol, qish, ko'klam va tuvakdagi gul Bunday bir-biriga mazmun jihatdan uncha yaqin bo'lmagan, hatto ba'zi zid so'zlarni tizish orqali bir umrning qay yo'sinda intihosini topishi mumkinligini "Yakun" so'zini qo'llamay ta'rif qilolgan. Chorasiz inson o'sha chorasizlik bilan murosa qilishga majburligini yolg'izlik cholni erkalashidan anglashiladi. Bu yerda lirik obraz Yoshi bir joyga borib qolgan insonligi she'r ruhiyatiga bir qadar ta'sir o'tkazgan. Cholning kun o'tgani sayin ko'p narsa (sog'lik, yoshlik, qobilyat, do'st)laridan judo bo'layotgani yolg'izlikning tuvakdagi gulga va bu gul qish va ko'klamlar kelib ketgani sari gullab borayotganiga o'xshatilib go'zal bir shaklda shunday achchiq haqiqatni ifodalab bergan. Bu asarda qahramonning g'a- anduhi borligini birinchi qatorning ilk so'zlaridanioq anglash mumkin. Kechalari qanday inson talqin qilinadi? Albatta, dardi bor inson. O'z-o'zidan kecha so'zi lirik qahramonning hayot tarziga ishora.

Ba'zan tunlar chiroqni puflab,
O'chirolmas-chiroq yonadi.
Tinib orom ololmas uxlab,
Ko'zlarini ochib yotadi.[5:11]

Yuqoridagi qatorlarda ham qahramon cholning ichki kechinmalari: dardi yolg'izligi aks etgan. Shoir biror o'rinda "dard", "alam", "armon" degan so'zlarni qalamga olmagan bo'lsa-da, uning ichi yonayotganligi puflab o'chirgan, ammo hanuz yonayotgan so'zlari orqali idrok etishimiz mumkin. Bu yolg'izlik, ichiga tushgan o't shu qadar kuchliki, lirik qahramonni uyqudan oladi.

"Iste'dod ko'pincha ijodkor tanasi va tafakkuridan ko'ra ruhiyati bilan bog'liq hodisadir. Barcha ko'rgan va e'tibor ham qilmagan oddiy bir hodisa uning ruhiyatida o'zgacha iz qoldirib, muvozanatdan chiqarishi va jozibali badiiy so'zga evrilishi mumkin. Chinakam ijodkor bir vaqtning o'zida o'tmish, hozir va kelajakka birday taalluqli bo'la oladi"[3:131]. "Yolg'izlik" she'rida ham Qozoqboy Yo'ldoshev aytganidek, hammaning ham hayotida bo'lishi mumkin bo'lgan va hamma ham e'tibor bermagan jihatlarning ruhiyatdagi tasvirini chizib bergan. Lirik qahramonning o'tmishi, hoziri va kelajagi ham bir she'rda o'rin olgan. Butun bir hayotini, yoshlik zavqini, hozirgi orzu va armonlarini va chol borgan sari bundan ham yolg'iz va g'arib bo'lishini gul ko'karishidek go'zal hodisa bilan mahoratli tasvirlagan.

Bolaligi yodiga tushar,
Tushiga ham bolalik kirar.
Oydin tunda pichan o'rishlar,
Va lolaga burkangan qirlar.[5:11]

Bu yerda obraz bolaligini eslar ekan, ijodkor tunni yana bir bor tilga oladi. Ammo u bu yerda qorong'I emas, oydin oqshom. Bu o'rinlarda qora va oq(oydin deb berilgan) inshonning yosh jihatdan farqli davrlardagi ruhiy holati, jismoniy imkoniyatlariga ham uzviy bog'liq. Yoshlik chog'lari eslanganida lolaga burkangan qirlar haqida ham gap boradi. Inson o'zini baxtli his qilar ekan atrof ham rang-barang ko'rinadi (buni Usmon Azimning "Grafika" she'rida ham ko'rgan edik). Cholning hozirgi hayoti qanchalik to'qraglarda tasvirlansa, yoshlik damlari shunchalik yorqin aks ettirilgan. Bu holat inson ongi va ruhiyati aksi.

Chol ko'zini ochadi sekin,
Derazadan qaraydi bog'ga.
Shuvullaydi daraxtlar sokin,
Shig'illaydi daryo uzqda.

Bu o'rinda peyzaj lirik qahramon holati va xarakterini ochish uchun xizmat qilgan. Tabiat ham qahramon ham sokinlar. Hamma, butun tabiat ham uyquda

shuning uchun uzoqdagi daryo shuvullashi ham eshilib turibdi. Yolg'izlik shu qadarki, uyqu ham kelmagan. Har qanday dard tunda qo'zg'alganidek, yolg'izlik dardi ham tunda xuruj qilgan qahramonimiz ichki kechinlari, his qilayotgan tuyg'ulari va his qilolmagan hislari ham u ko'zini yumishga yo'l qoymaydi. Peyzaj obraz ruhiyati bilan birga makon va zamonni ma'lum qiladi. Zamon oqshom payti bo'lsa, tabiat tasviri berilgan joy makkon hisoblanadi. Tabiat tasviri she'rning tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, asarning g'oyaviy-estetik quvvatini oshirishga xizmat qilgan. "Badiiy asarda tabiat hodisalari va ko'rinishlari syujetning rivojini tezlashtiruvchi yoki sekinlashtiruvchi omil sifatida ham tasvirlanishi mumkin. Ammo tabiat manzaralaridan qahramonning ruhiy holatini ochib berish uchun foydalanish adabiy asarlarda eng ko'p uchraydigan hodisadir. Bu holda tabiat tasviri qahramonlar taqdiridagi drammatizmni chuqurlashtiradi yoki ularning ruhlariga kuch baxsh etadi. Demak, qahramonlarning bundan keying harakatlarini asoslab, syujet rivojiga ta'sir ko'rsatadi".[4:116] Ko'rinib turganidek obraz ruhini tabiat tasviri orqali ham anglash mumkin.

Nam ko'rpaga o'rangancha u,
Eslar ekan kechgan yo'llarin,
Yog'chiroqdan to'kilgan yog'du,
Yoritadi ozg'in qo'llarin...

She'r boshidagi iliq ko'rpa she'r yakunigacha namlanishi kech tushgandan tongga qadar cholning qanday hislarga berilishini ko'rsatadi. Moychiroqdan to'kilgan yog'du qahramonning qo'llarini emas, ozg'in qo'llarini yoritadi. Shu portret orqali lirik qahramonga achinish hissi uyg'onishiga sabab bo'ladi. "She'r mudom og'riqli iztirobdan azob bilan dunyoga keladi. Shunday bo'lishi tabiiy ham. Quvonchdan kim she'r yozadi? Quvonchdan quvonib yurilaveradi, she'r yozib o'tirilmaydi. Chin she'r hamisha darddan tug'iladi".[2:3] Xurshid Davron ham bunday g'amli, dardli holatni she'r holiga keltirishi uchun qanchalik ta'sirlangan yo his qilgan bo'lishi mumkin? Shoir she'rda xarakterga xos rango-rang tuyg'ularni chuqurroq his etib, keyin qog'ozga tushurgan bo'lishi kerak.

Xulosa qilib aytish mumkinki, Xurshid Davron ijodini, xususan, "Yolg'izlik" she'rini odamzodning ijtimoiy, ma'naviy, ruhiy mohiyati tashkil etgan. Shoirning xarakter yaratish mahorati va ularning ruhiy dunyosini kashf etish darajasi, inson shuurini chuqur bilishi va anglashining mahsulidir. Yozuvchilar mahorati hayot materialini o'z ijodlarida aks ettirish jarayonida qanchalik rang-barang tasvir vositalaridan o'rinli va mahurat bilan foydalana olganligi bilan belgilanadi va bu maydondagi ijod umrini ham uzaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abduraxmonova M Ruxiy dunyo tasviri- Toshkent O'zbekiston nashriyoti 1997-B-9
2. Yo'ldoshev Q "Vola" Akademiknashr Toshkent 2014-B-3
3. Yo'ldoshev Q. "So'z yolqini" G'ofur G'ulon nimidagi nashriyot matbaa uyi Toshkent 2018-B-131
4. Sultonov I Adabiyot nazariyasi. Toshkent "O'qituvchi" 2005-B-116
5. Xurshid Davron "Bahordan bir kun oldin" Sharq nashriyoti Toshkent 1997-B-11

